

YEVROSIYONING ICHKI SUVLARI

Qulmatov Xushboq

*Surxondaryo viloyati Jarqo 'rg'on tumani 35-maktabning Geografiya fani
o'qituvchisi*

***Annotatsiya.** Yevrosiyoning ichki suvlari haqidagi ushbu kirish qismida biz ushbu muhim suv havzalarining go'zalligi, ahamiyati va duch keladigan muammolarni o'rganamiz. Daryolar, ko'llar va botqoq erlarning qit'aning tabiiy va madaniy merosidagi rolini tushunish va qadrlash orqali biz ushbu qimmatbaho resurslarni kelajak avlodlar uchun saqlab qolishni ta'minlash uchun barqaror boshqaruv va saqlash amaliyotiga erishishimiz mumkin.*

***Kalit so'zlar:**geografiya,tundra,ichki suvlar,o'simliklar,o'rmonlar,dengiz,suv yo'llari.*

Yevrosiyoning ichki suvlari materik geografiyasi va ekotizimini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydigan daryolar, ko'llar va botqoq erlarning keng tarmog'ini o'z ichiga oladi. Bu suv havzalari odamlar va yovvoyi tabiat uchun hayot manbai bo'lib xizmat qiladi, turli xil turlarni qo'llab-quvvatlaydi va qishloq xo'jaligi, sanoat va dam olish uchun zarur resurslarni ta'minlaydi. Yevrosiyoning Volga, Dunay va Yantszi kabi daryolari Arktikaning muzli tundrasidan Amazonka havzasidagi yam-yashil o'rmonlargacha bo'lgan turli landshaftlardan oqib o'tadi. Ushbu suv yo'llari nafaqat transport va savdoni osonlashtiradi, balki murakkab ekotizimlarni qo'llab-quvvatlaydi va ko'plab o'simlik va hayvonlar turlarining yashash joylarini ta'minlaydi. Kaspiy dengizi, Baykal ko'li va Orol dengizini o'z ichiga olgan Yevrosiyo ko'llari sayyoradagi eng katta va noyob chuchuk suv havzalaridan biridir. Bu ko'llar nafaqat biologik xilma-xillik uchun muhim, balki millionlab odamlar uchun ichimlik suvi, sug'orish va baliq ovlash manbalari bo'lib xizmat qiladi. Sibir botqoqlari va Dunay deltasi kabi suv-botqoq erlari tabiiy filtrlar,

suv toshqini buferlari va ko'chmanchi qushlar uchun ko'payish joylari sifatida ishlaydigan muhim ekotizimlardir. Ushbu yashash joylari drenaj, ifloslanish va yashash joylarini yo'q qilish kabi inson faoliyati tahdidi ostida, bu qimmatli hududlarni himoya qilish uchun tabiatni muhofaza qilish harakatlari zarurligini ta'kidlaydi. Yevroosiyo, Yevropa va Osiyoni qamrab olgan ulkan quruqlik, mintaqaning geografiyasi, ekologiyasi va aholisining turmush tarzini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydigan turli xil ichki suvlarning vatani hisoblanadi. Yevroosiyoning ichki suvlari kuchli daryolardan tortib sokin ko'llargacha ekotizimlarni qo'llab-quvvatlovchi, qishloq xo'jaligini qo'llab-quvvatlovchi va insoniyat jamiyatlari uchun zarur resurslarni ta'minlaydigan murakkab tarmoqni tashkil qiladi. Yevrosiyo daryolari ko'plab mintaqalar uchun hayot manbai bo'lib, ichimlik, sug'orish, transport va gidroenergetika uchun chuchuk suv bilan ta'minlaydi. Volga, Ob, Yenisey va Lena kabi shimolga oqadigan ba'zi mashhur daryolar keng erlarni bosib o'tib, mintaqaning biologik xilma-xilligiga hissa qo'shadi va ularning qirg'oqlari bo'ylab unumdor tekisliklarni yaratadi. Bu daryolar qishloq xo'jaligi, baliqchilik va mahalliy jamoalarni qo'llab-quvvatlash uchun juda muhimdir. Yevrosiyo katta va kichik ko'llarning ajoyib to'plamiga ega, ular landshaftni ajratib turadi va turli xil ekologik funksiyalarni bajaradi. Yer yuzidagi eng katta ichki suv havzasi bo'lgan Kaspiy dengizi Yevropa va Osiyo bilan chegaradosh, Sibirdagi Baykal ko'li esa dunyodagi eng chuqur chuchuk suvli ko'l unvoniga ega. Bu ko'llar nafaqat biologik xilma-xillik uchun muhim, balki atrofdagi hududlarning iqlimi va suv aylanishini tartibga solishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Yevrosiyo daryolari va ko'llarining suv rejimi haroratning mavsumiy o'zgarishi, yog'ingarchilik va qor erishi bilan chambarchas bog'liq. Bahorgi toshqinlar suvning ko'payishiga olib keladi, ekotizimlarni yoshartiradi va er osti suvlari zaxiralarini to'ldiradi, yoz va kuzda esa suv sathining pasayishi va ba'zan qurg'oqchilik sharoitlari guvohi bo'ladi. Qish mavsumida daryolarning muzlashi navigatsiya uchun qiyinchiliklar tug'diradi va mahalliy iqtisodiyotga ta'sir qilishi mumkin. Yevroosiyoning ichki suvlari turli xil ekologik tahdidlarga, jumladan, ifloslanish, yashash tanazzulga uchrashi, resurslardan ortiqcha foydalanish va iqlim

o'zgarishiga duch kelmoqda. Yashash muhitini tiklash, ifloslanishni nazorat qilish choralari, barqaror suv resurslarini boshqarish amaliyoti va transchegaraviy suv muammolarini hal qilishda xalqaro hamkorlik kabi tashabbuslar orqali ushbu qimmatli suv havzalarini muhofaza qilish va saqlash bo'yicha sa'y-harakatlar davom etmoqda. Ichki suvlar Yevrosiyoda yashovchi turli jamoalar uchun chuqur madaniy va ijtimoiy ahamiyatga ega. Daryolar va ko'llar ko'pincha ma'naviy va ramziy ma'noga ega, folklor va an'analarda muhim o'rin tutadi va baliq ovlash, qayiqda sayr qilish va suvga asoslangan festivallar kabi an'anaviy amaliyotlarni qo'llab-quvvatlaydi. Ushbu ichki suvlarning salomatligi va yaxlitligini saqlash Yevroosiyo jamiyatlarining madaniy o'ziga xosligini va farovonligini saqlash uchun muhimdir.

Xulosa:

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Yevrosiyoning ichki suvlari bu bepoyon qit'ani belgilaydigan boy geografik, ekologik, madaniy va iqtisodiy qadriyatlarni o'zida mujassam etgan. Ushbu qimmatbaho resurslarning boshqaruvchilari sifatida biz Yevrosiyoning ichki suvlarini hozirgi va kelajak avlodlar manfaati uchun qadrlash, himoya qilish va barqaror boshqarishimiz kerak. Suv, quruqlik va hayotning o'zaro bog'liqligini tan olish orqali biz Yevroosiyo ichki suvlarining hayotiyliigi va barqarorligini kelgusi yillar davomida ta'minlashimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.T. V.Vlasova „Materiklar tabiiy geografiyasi”1-tom 1982
- 2.T. V.Vlasova „Materiklar tabiiy geografiyasi” 2-tom 1982
- 3.I. S.Shukin „Geomorfologiya Sredni Azii”M.M.1985
- 4.P. Bratov „O`rta osiyo daryolari” Toshkent 1991
- 5.M. Qoriyev “O`rta osiyo tabiiy geografiyasi”Toshkent o`qtuvchisi 1968
6. www.huu.uz/kengash/download/geografiya.doc
7. <https://www.huu.uz/tematr/geografiya>